

Halide Edip Adıvar'ın Hindistan'daki Konferansları

Ali Fuat Bilkan*

Özet : Halide Edip Adıvar (1884-1964), 1935 yılında Hindistan'a, bir seri konferans vermek üzere davet edilmiştir. Bu gezisindeki intibâlarını "Inside India" adlı eserinde anlatan yazarın konferans metinleri de "Conflict of East and West in Turkey" (Türkiye'de Doğu-Batı Çatışması) adıyla 1935 yılında İngilizce olarak basılmıştır. Halide Edip'in 1955'te kaleme aldığı "Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri" ile benzer bölümler taşıyan bu eserin mahiyeti ve yazarın Hindistan'a davetinin sebepleri üzerinde durmak, yazarın farklı dönemlerdeki siyasî düşüncelerinin tespiti bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halide Edip, Hindistan, Doğu, Batı, konferans.

Giriş

Halide Edip Adıvar'ın Hindistan'a davet edildiği 1935 yılı, Hindistan'da yaşayan farklı etnik ve dinî gruplar arasındaki çatışmaların ve anlaşmazlıkların ön plana çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde, Hindistan'ın 1935 Anayasası olarak bilinen anayasa tasarısı kabul edilir. İngiliz yönetiminin gitgide artan Hindistan milliyetçiliğine karşı, göstermelik yasalarla bazı düzenlemelere başvurması, bilhassa Müslüman halkta infiale yol açar. Hindu ve Müslümanlar arasında baş gösteren problemler ve farklı etnik grupların bir arada yaşama formülleri yerine ulusal hareketlerin tercih edilmesi, ülkenin siyasî bir kargaşaya sürüklenmesini de kolaylaştırır. Farklı etnik ve dinî grupların yönetime aynı veya yakın güç ve yetkilerle talip olması, Hindu çoğunluğuna sahip bir ülkede hayli zor bir sürecin başlamasına yol açar.

Müslüman ve Hindu toplumu arasında baş gösteren siyasî anlaşmazlıklar, bir süre sonra daha da derinleşecek ve nihayet 14 Ağustos 1947'de Pakistan, bağımsız bir devlet olarak resmen kurulmuş olacaktır.

Halide Edip'in Hindistan'a daveti ve başta Hint Müslümanları olmak üzere, gençlere ve toplumun farklı kesimlerine konferanslarıyla verdiği mesajlar, böyle bir siyasî ortamda gerçekleşmiştir. Bu gergin ortamda, 1906'da Sir Seyyid Ahmed (öl.1898) tarafından kurulan ve Batılı değerlere karşı müsamaha gösteren Müslüman Cemiyeti (The Muslim League), Ağa Han'ın başını

* Prof. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi / ANKARA
afuat@etu.edu.tr

çektığı ve İngiliz yanlısı olan İsmailîler, İngiliz çıkarlarına hizmet eden ve onlar tarafından önemli işlerde istihdam edilen –Mirzâ Gulam Ahmed tarafından kurulan- Kadyanîler (Ahmediyye Mezhebi), Hindistan Hilâfet Komitesi gibi pek çok dinî ve siyasî akım faaliyet göstermekteydi. Halide Edip'in Hindistan'a ayak bastığı sırada, Gandi'nin başlattığı sivil itaatsizlik ve pasif direniş siyaseti beşinci yılına girmişti. Bu sırada Hindistan'ın İngiltere'den ihraç ettiği mallarda yarı yarıya bir azalma olmuş ve halk büyük bir bilinçle yerli malı tüketimine yönelmişti. Gandi'nin Hindistan Kongre Partisi (Indian National Congress), genel olarak bütün Hindistan halkını temsil etmekle birlikte, Müslümanlar arasında bu partiye mesafeli duran ve çözümünü ayrı bir devlette görenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktaydı. Gandi'nin yakın çevresinde daha sonra Cumhurbaşkanı olacak Jawaharlal Nehru ile birlikte Sardar Patel ve dört müslüman da bulunmaktaydı. Bu Müslümanlardan biri olan Dr. Ansari, Halide Edip'in daveti ve Hindistan'da bulunduğu sürece misafir edilmesinde etkin rol oynamıştır. Kongre Partisi'nde Müslüman kanadı temsil eden ve Hindistan'ın birliğini savunan Dr. Ansari'nin karşısında Müslüman Cemiyeti'nin yeni lideri ve "Hindistan'ın hür ve demokratik devletlerden müteşkil bir birlik (federasyon) olması ve bu devletler içinde Müslümanların ve öbür azınlıkların hak ve menfaatlerinin anayasa ile gerektiği gibi ve fiilen korunması"nı (Bayur 1987: 594) savunan Muhammed Ali Cinnah bulunmaktadır. Bu dönemde hilafet hareketi eski canlılığını kaybetmiş ve Müslümanların Hindu çoğunluğunun yönetime hâkim olduğu İngiliz idaresinde, temel haklar ve âdil temsil edilme talepleri ön plâna çıkmıştır. Esasen Cinnah'ın önceleri Hindistan'ın birliğinden yana tavır alması, ancak özellikle İngilizlerin 1935'te bazı illere özerklik verilmesini tanıyan yasadan sonra bir arada yaşama ümidini kaybetmesi, dikkatle izlenmesi gereken bir süreçtir. Cinnah'ın antidemokratik bulduğu ve azınlık haklarının yeterince korunamayacağına, etnik ve dinî unsurların göz ardı edildiğine inandığı bu yeni düzenlemeler, İngilizlerin bölgeyi bir çatışma ve ayrılığa doğru zorladığının da kanıtıdır. Nitekim "İngilizler, Cinnah'ın yükselen popülaritesini ve Müslüman Cemiyeti'nin artan gücünü endişeyle izlemiş ve kendi Müslüman yandaşlarına, Cinnah'ın cemiyeti güçlendirme kampanyasını yıpratmak için talimatlar vererek" (Özenç 2006: 231) Cinnah'ı yalnızlığa itmeye çalışmışlardır.

Ülkede bütün bu karışıklıkların yaşandığı bir zamanda, Hindistan'dan ayrılmayı istemeyen, fakat Müslüman azınlığın âdil temsilini; sosyal, kültürel ve dinî haklarını da garantiye almayı hedefleyen Müslüman aydınların desteğe ihtiyaçları vardı. Esas olarak İngilizlerin de eşit temsil ve yönetimde orantılı bir ortaklıktan yana olan Müslümanları dışlamak ve kendileriyle daha uyumlu, alternatif bir Müslüman tipini ön plana çıkarmak için çaba sarf ettikleri bilinmektedir. Bu durumda Halide Edip, Muhammed Ali Cinnah'ı dışlamaya çalışan İngilizler'in söylemlerine paralel bir takım telkinlerde bulunabilecekti.

Üstelik Hindistanda –hem Aligarh'ta ve hem de Delhi'deki Camia-i Milliye-i İslamiye çevresinde-Hindularla bir arada yaşamaya devam eden ve Hindistan'ın birliğini savunan Müslümanlara da faydalı olacaktı.

Halide Edip'in Konferansları

Halide Edip Adivar, 1935 yılının Ocak ve Şubat aylarında, Delhi'deki Müslüman aydınların kurmuş olduğu Camia-i Milliye-i İslamiye (İslam Milli Üniversitesi) tarafından seri konferanslar vermek üzere Hindistan'a davet edilmiştir. Bu davetle ilgili Dr. M. A. Ansari'nin Halide Edip'e gönderdiği mektuplar (Enginün 2000: 565-568), gezi planının çok önceden tasarlandığını göstermektedir. 9 Ocak 1935'te Bombay'da başlayan ve yoğunlukla Delhi'de geçen bu gezisinde karşılaştığı şahısları ve yaşadığı olayları "Inside India" (Adivar 2002; Bilkan 2005: 119-136) adlı eserinde ayrıntılı bir biçimde anlatan yazarın konferansları da "Conflict of East and West in Turkey" adıyla Camia-i Milliye-i İslamiye tarafından 1935 yılında basılmıştır.¹ Eserin ikinci basımı ise aynı yıl Lahor'da gerçekleştirilmiştir (Adivar 1935). Eserin, yazarın müsveddelerinden oluştuğu zannedilen bir nüshası, Hindistan'daki Bhai Vir Singh Sahitya Sadan Kütüphanesi'ndeki bulunmaktadır. Halide Edip'i Hindistan'a davet eden Dr. Ansari (1880-1936), yazarla ilk kez 1913 yılında İstanbul'da görüşmüştür (Adivar 1935: V). Öyle anlaşıyor ki Hindistan'da İngiliz politikaları çerçevesinde, Kongre Partisi ve Müslüman Cemiyeti arasında kalmış Müslümanları, Dr. Ansari'nin Hindistan'ın bütünlüğünü savunan görüşleri etrafında toplamaya yardım etmek üzere davet edilen Halide Edip, bu görevi sırasında hem şahsî fikirlerini geniş bir kesime yayma imkânı bulacak hem de dostu Ansari'ye yardım edecekti. Halide Edip'in kitaplaştırılan konferanslarının ilk baskısına 5 Haziran 1935 tarihli bir önsöz yazan Dr. Ansari, Halide Edip'in entelektüel kişiliği, mücadeleci yapısı ve aksiyoner karakteri hakkında okuyucuları aydınlatmıştır (Adivar 1935: I-XIII).

Halide Edip, konferanslarında genel olarak Osmanlı, Türk İnkılabı, Türkiye Cumhuriyeti, Edebiyat ve Kültür, Türk Kadını gibi konular üzerinde durmuştur. Nitekim konferansların toplandığı kitap şu başlıklardan oluşmaktadır:

1. Devlet Kurucu Olarak Osmanlı Türkleri,
2. Osmanlıların Gerilemesi,
3. İnkılap ve Savaş,
4. Türkiye Cumhuriyeti,
5. Edebiyat ve Kültür-I,
6. Edebiyat ve Kültür-II,
7. Türk Kadını,
8. Topluca Bakış ve Geleceğin Manzarası.

Halide Edip'in eserinin sonunda Ahiler hakkında kısa bir not da bulunmaktadır (Adıvar 1935: 301). Kitaptaki konferanslardan birinde (Adıvar 1935: 171), Âhiler'den bahseden yazarın bu konudaki bilgi notu, ancak kitabın basımı sırasında yayınevine ulaşabildiği için, eserin sonuna alınmıştır.

Halide Edip'in 1955'te kaleme aldığı "Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesisleri" adlı eserinde, Hindistan'da verdiği bazı konferansların metinleri de yer almaktadır. Esasen bu eser, Prof. Dr. İnci Enginün'ün de belirttiği gibi, yazarın "Barnard College'de misafir öğretim üyesi olarak bulunduğu dönemde verdiği derslerin temelini teşkil eden "Turkey Faces West" adlı eserle, yazarın Hindistan'daki bazı konferansların metinlerinden oluşmaktadır." (Enginün 2007: 379). Yazarın 1935 yılında verdiği konferanslarını yeniden gözden geçirirken bazı önemli değişiklikler yaptığı gözden kaçmamaktadır. Esasen Halide Edip Adıvar'ın 1935 yılında verdiği konferanslar arasında, Türkiye Cumhuriyeti hakkında sadece bir konferans bulunurken, 1955 yılında genişleterek hazırlamış olduğu eserinde, "Büyük Millet Meclisi Hükümeti", "Lozan Konferansı", "Cumhuriyet İnkılâplarını Hazırlayan Zihniyet", "Medenî Kanun ve Lâisizm", "Lâtin Harfleri ve Dil İnkılâbı" gibi Atatürk ilke ve inkılâplarını konu alan hususlara da yer vermiştir. Bu tavırda, yazarın zaman içinde değişen düşünceleri ve yaşanan siyasi süreci yeniden değerlendirme anlayışı da etkili olmuştur.

Halide Edip'in Hindistan'a davetinin sebeplerini ele veren önemli ipuçlarını, yine yazarın konferanslarında yakalamak mümkündür. Halide Edip'i davet eden ve Camia-i Milliye-i İslamiye etrafında toplanan Müslüman aydınlar, genel olarak "Müslüman kimliğini korumak suretiyle Hint vatandaşı olarak kalmayı" (Adıvar 2002: 15) savunmaktadır. Konuşmalarında sık sık "eritme potası", "armoni", "anavatan" gibi anahtar kelimeleri kullanan Halide Edip, siyasî alandaki düşünceleri itibarıyla, Hindistan Müslümanları tarafından yakından izlenmiştir. Nitekim 7-15 Ocak 1935 tarihleri arasında Hint basınında çıkan haberlerde, O'nun için; "Modern Türkiye'nin Kurucusu", "Demokrasi Müdafii ve Hürriyet Kahramanı", "Türkiye'nin Jan D'ark'ı", "Türkiye'nin En Büyük Kadını", "Türkiye'nin İstiklâli İçin Mustafa Kemal Paşa ile Yanyana Çarpışan Meşhur Türk Hanımı", "Türkiye'yi Şekillendiren Türk Hanımı" (Yorulmaz 1989: 181) gibi övgü dolu ifadeler kullanılmıştır. Şüphesiz ki Hindistan Müslümanlarının Halide Edip'e gösterdikleri bu ilginin başlıca sebeplerinden biri, Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının ve ardından yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının Hint Müslümanları arasında yarattığı coşku ve ümittir. Ancak Halide Edip'in, Muhammed Yakub Han tarafından, yazarın Hindistan'a gidişinden yaklaşık üç yıl önce, 1932 yılında Urdu diline tercüme edilen "Ateşten Gömlek" romanı vesilesiyle de tanınmış olduğunu söylemek yanlış olmaz. "The Star India gazetesinin Ocak-Mart ayları nüshalarında Halide Edip'in 10 Ocak 1935'te Hindistan'a ayak

bastığı andan itibaren konferansları ve bunların akislerine dair haberleri bulmak mümkündür” (Enginün 2007: 75).

Camia-i Milliye-i İslamiyye’de verilecek konferanslar, haftada iki adet olmak üzere toplam sekiz konferans olarak planlanmıştır. Halide Edip, 2 Mart 1935 tarihinde, üniversitenin yeni kampusunun temel atma törenine de katılmış ve buraya bin rupilik bir bağışta da bulunmuştur (Yorulmaz 1988: 26).

Konferanslarda İşlenen Fikirler

Halide Edip’in ilk konferansı “Devlet Kurucu Olarak Osmanlı Türkleri” (Ottoman Turks As State-Builders) başlığını taşımaktadır. Doğu ve Batı insanının sosyolojik özelliklerini mukayese eden yazar, Garp medeniyetinin Şark’tan birçok konuda yararlandığını belirtir. Halide Edip, Roma, Bizans, Selçuklu ve nihayet Osmanlı tarihinden kesitlerle devlet kurma aşamalarına örnekler verir. Yazar, Hindistan’da vermiş olduğu bu ilk konferansta, Türk tarihinde hoşgörü, demokrasi ve insan haklarına verilen önemi, bilhassa Osmanlı döneminden verdiği örneklerle, Doğu’nun Batı’dan üstünlüğü fikri etrafında dile getirmiştir.

Halide Edip’in ikinci konferansı, “Osmanlı’nın Gerilemesi” (The Decline of The Ottomans) konusundadır. Bu konferansın oturum başkanlığını Mahatma Gandhi yapmıştır. Halide Edip, konuşmasına Mahatma Gandhi’yi, “insanlığın yardımına muhtaç olduğu yeni muallim” (Edip 1935: 41) şeklinde överek başlamaktadır. Konuşmasında, Osmanlı devletinin en parlak döneminin Kanunî Sultan Süleyman zamanında yaşandığını ifade eden Halide Edip, bu dönemi aynı zamanda sonun başlangıcı, yani gerileme dönemine giriş tarihi olarak da yorumlar. Ona göre, özellikle askerî sistemdeki başıbozukluk ve keyfilik, istismara açık durumlara sebep olmuştur. Gayrîmüslimlerin elde ettikleri avantajlarla, zamanla önemli konumlara geldiklerini ve kapitülasyonların da devletin çözülmesini hızlandırdığını belirten yazar, milliyetçilik cereyanlarının Balkanlar’da oluşturduğu trajediye de dikkat çeker. Halide Edip, bu konferansında, Osmanlı tarihinin son iki yüz yılını kısaca özetlemiş ve Osmanlı’nın Batı’nın etkisiyle gerçekleştirdiği yenilikleri, Doğu-Batı çatışmasında “Batı’nın zaferi” olarak değerlendirmiştir.

Üçüncü konferansın konusu, “İnkılap ve Savaş” başlığını taşımaktadır. Özelikle İttihat ve Terakki’nin programı ve faaliyetlerinin anlatıldığı bu konferansta, Birinci Dünya Savaşı öncesindeki siyasî ve sosyal ortam hakkında bilgiler verilmekte ve bu dönemde İttihatçıların gitgide diktatörlüğe varan tutum ve davranışları tenkit edilmektedir.

Halide Edip’in Hindistan’daki konferanslarının dördüncüsü “Türkiye Cumhuriyeti” konusundadır. Bu konferanslarında Kurtuluş Savaşına kadarki dönemde yaşanan zorlukları özetleyen yazar, işgalci devletleri Arnold Toynbee’nin ifadeleriyle tasvir eder: “Ateş etrafında dolaşan kurtlar gibi Türkiye’nin eşliğinde dolaşıyorlardı. Çün-

kü Türkiye’de tabiat zengin, emperyalizm ise aç gözlüydü”(Adivar 1935: 123). Yunan ordusunun emperyalistlerin de desteğiyle Anadolu’yu işgalinden bahseden Adivar, Mustafa Kemal’in 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’a çıkışından sonra gelişen siyasî gelişmeleri aktarır. Halide Edip, İstanbul hükümetinin Mustafa Kemal, Ali Fuad Paşa ile birlikte, kendisi ve eşi Dr. Adnan’ın da içinde bulunduğu milliyetçi yedi kişi için ölüm fetvası verdiğini belirtir ve bunu, Şeyhülislamlık kurumunun yabancılara hoş görünme ve iktidarda daha fazla kalma hevesiyle ahlakî vasfını kaybetme hâli olarak yorumlar. Anadolu’da gelişen milli hareket sonrasında 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Büyük Millet Meclisi’ni “Batı’nın Doğu’ya verdiği hediye” şeklinde değerlendiren yazar, Sevr Antlaşmasının ağır şartlarını ve Batı’ya karşı verilen mücadeleyi de anlatır. Kurulan Büyük Millet Meclisi’nin yapısını ve gerçekleştirilen inkılapların niteliklerini de aktaran yazar, Şeyhülislamlık makamının lağvedilmesi ile tekke ve medreselerin kapanması konularını da izâh eder. Bu konu, özellikle Hint Müslümanları için ilk elden anlatılması ve doğru bilgilerle değerlendirilmesi gereken bir konudur. Yeni Türkiye’yi, hilafet, şeyhülislamlık ve dinî hayatla ilgili gelişmeler konusunda yakından takip eden Hindistan’daki Müslüman aydınlar, Halide Edip’in açıklamalarını, Hindistan’ın gelecekteki siyasî konumu açısından da önemli görmüşlerdir.

Halide Edip, bu konuşmasının sonunda, Osmanlı Devleti ile Batı arasında yedi yüz yıldır devam eden çatışmanın, sonunda Batı’nın zaferiyle sonuçlandığını söyler. Fakat bu üstünlük, sadece Batı’nın teknik ve harici medeniyet unsurları bakımından gerçekleşmiş; Doğu’nun kültürü ve kendine has ruhu ise yerli unsurlar çerçevesinde gelişmesine devam etmiştir.

Halide Edip’in beşinci ve altıncı konuşmaları, “Edebiyat ve Kültür” başlığını taşımaktadır. Türkçe’nin kökeni, eski Türk inançları ve Osmanlı döneminde Farsça’nın etkisi gibi konulara değinen yazar, Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında önemli bir yere sahip olan Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre’yi tanıtır. Başta Mevlânâ ve Mevlevîlik olmak üzere Âhîlik ve diğer tasavvuf ekolleri hakkında bilgiler veren Halide Edip, Divan edebiyatının gelişimi, biçim ve içerik özelliklerini örnek beyitlerle anlatır. Tanzimat dönemi edebiyatını ve sosyal hayatını Fransız filozoflarının etkisinde gelişen bir dönem olarak yorumlayan yazar, bu dönemi Şinasi’nin kişiliğinden ve düşüncelerinden hareketle değerlendirir. Bununla birlikte, Nâmık Kemal’i ve Abdülhak Hâmid’i romantizm akımına uygun eserler veren şairler olarak tanıtan Halide Edip, özellikle Hâmid’in Endülüs fatihi Tarık İbn-i Ziyad’ı anlatan tiyatro eseri “Tarık”ı geniş bir biçimde ele alır.

Yazar, altıncı konferansında aynı konuya devam eder. Edebiyat tarihinin uzun bir konu olması ve ancak geniş bir zamanda anlatılabilmesi, aynı mevzuu iki ayrı konferansta anlatma zaruretini doğurmuştur. Nitekim Halide Edip, bu konferansında, kaldığı yerden, yani Edebiyat-ı Cedîde’den itibaren başlamıştır.

Halid Ziya'yı, cemiyette yaşanan batılı hayatı tasvir eden romancı olarak tanıtan yazar, Tevfik Fikret'i materyalist dünya görüşüyle değerlendirir. Bu bölümde Hüseyin Rahmi, Mehmed Âkif, Hüseyin Cahit gibi sanatçılar hakkında da bilgiler verilmiştir. Bu vesileyle, Türkçe'nin imlâ sorunlarının çok önceden tartışılmaya başlandığını belirten yazar, Hüseyin Cahit, İsmail Hakkı ve Enver Paşa'nın bu yöndeki çalışmalarından bahseder ve bu dönemde Pan-İslamizm, Pan-Türkizm ve İttihat ve Terakki çevreleri tarafından yapılan dil ve edebiyat çalışmalarını anlatır. Halide Edip, konferansında Refik Halid, Ömer Seyfeddin, Yakup Kadri, Reşat Nuri gibi yazarların eserlerinden de bahseder. Bu konferansta, yazarın Latin alfabesine geçiş sürecini değerlendirmesinde üzerinde durduğu üç husus önem arz etmektedir. Yazar, Arap harflerinin yerine Latin alfabesinin kabulünde, o dönemde İslâm birliğinin kaybedilmiş olması sebebiyle, Pan-İslamizm'in artık etkisiz kalmasının önem taşıdığını belirtir. İkinci husus, aynı dönemde Rusya'daki Türklerle kültürel bağların kopmuş olması ve bunun sonucu olarak artık Pan-Turanizm'in bir anlam ifade etmemesi hususudur. Üstelik 1926'da Bakü'de düzenlenen Türkçe konuşan halklar kongresinde, Latin harflerine geçme talebinin gündeme gelmesi ve böylece Türkiye dışındaki Türklerle ancak Latin harfleriyle iletişim kurabilmenin mümkün görülmesi de önemli bir gelişme olmuştur.

Halide Edip, Hintli dostlarına, bir yandan Latin harflerine geçişin sebepleri ve o dönemdeki siyasi ve sosyal ortamın bunu haklı kıldığını izâh ederken, Osmanlı geçmişi ve kültürel kökleriyle irtibatın kesilmemesi, aksi takdirde Avrupa'nın bir kopyası olmaktan ileri gidilemeyeceği endişesini de dile getirir. Bu konferansında, Türk edebiyatındaki Hindistan imajına da değinen yazar, Nazım Hikmet'in "Benerci Kendini Niçin Öldürdü" (1932) adlı tiyatro eserindeki Hindistan temasını ve eserin Hintli kahramanlarını anlatarak, Nazım Hikmet hakkında bilgiler verir. Halide Edip, konuşmasının sonunda, geleneksel Türk tiyatrosu, Gölge Oyunu, Karagöz ve Hacivat ile Batı etkisinin gelişen Tanzimat tiyatrosundan da bahseder.

Yazarın belki de en önemli konferanslarından biri, Türk Kadını başlıklı yedinci konferansdır. Bu eser, O'nun Türkçe yayınlanan "Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri" adlı kitabındaki "Kadın ve Türk Kadını" (Adıvar 1955: 169-188) başlıklı bölüm ile aynı içeriktedir. Konferansta, genel olarak kadının sosyal hayattaki yeri ve insanlık tarihi açısından önemi üzerinde durulmuştur. Eski Yunan, Roma ve Hristiyanlık'ta kadının yerini ve Batı toplumlarında kadının nasıl telakki edildiğini anlatan yazar, İslamiyet'ten önceki Arap toplumunda kadının çok düşük bir mevkiye olduğunu ve hiçbir hakka sahip bulunmadığını; ancak İslamiyet'le kadının erkeklerle eşit haklar elde ettiğini söyler.

Batı'da kadının 1848'de başlayan süreçle temel haklarını elde etmeye başladıklarını belirten yazar, esas olarak Fransız ihtilalinin demokratik ruhun uyanışında etkili olduğunu ifade eder. Halide Edip, Osmanlı toplumunda kadının rolü üzerinde dururken, saraydaki kadın saltanatının suistimallere sebep teşkil ettiğini örneklerle anlatır. Ancak aynı çevrelerdeki kadınların yaptıkları hayır işleri ve sanat, kültür ve mimari alanlarındaki hizmetlerini de aktarır. Halide Edip, 1860'ta kadın hoca yetiştirmek üzere açılan Dârü'l-muallimât ve kız mektepleriyle de kadınların öğretmen olarak devlette resmî görev alabilmelerinin mümkün olduğunu belirtir. 1908'den itibaren yaşanan hürriyet havasının kadınların "Te'ali-i Nisvân" gibi cemiyetlerin açılmasına imkân sağladığını belirten yazar, kadınların bu tarihten itibaren, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, toplumun hemen her alanında kendilerine bir yer bulabildiklerini ifade eder.

Halide Edip'in Hindistan'da verdiği son konferans, "Topluca Bakış ve Geleceğin Manzarası" başlığını taşımaktadır. Bu konferansında, son yüzyılda yoğun bir biçimde yaşanan Doğu-Batı mücadelesinin, Batı'nın zaferiyle sonuçlandığını ifade eden Halide Edip, bütün bunlara rağmen, Doğu'nun öz itibarıyla Türk milletinde devam ettiğini söyler. O'na göre, Batı'nın üstünlüğü ve hâkimiyetinin en önemli sebebi, Batı'nın maddeye ve dünyevîliğe dayanmasıdır. Bu hususta, Muhammed İkbâl'in –ruhtan bahseden ilk filozofun Eflatun olduğunu işaret ederek- kendisini tenkit eden yazısına da değinen Halide Edip, bunun Batı'nın maddenin hâkimiyetini esas alan materyalist esaslara dayanmış olması gerçeğini değiştirmeyeceğini belirtir. Yazar, fikirlerini adını vermediği bir İngiliz dostunun şu ifadeleriyle pekiştirir : "Hristiyanlık, esas olarak ruhu vurguladığı için özde doğru idi, biz onu batılılaştırdık. İslâm ise özde cemiyeti muhatap aldığından batılı idi, siz onu doğulaştırdınız".

Halide Edip, son konferansında Camia-i Milliye'nin sorunların çözümü ve ülke gerçeklerinin tartışıldığı bir platform olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirir. Onun vedâ konuşması niteliğindeki bu son konferansı, burada bulunma sebeplerini ve niyetini de ortaya koymaktadır. Nitekim, konuşmasının sonunda Hindistan'ın çok kültürlü ve çok dinli yapısına değinen yazar, farklılıkların vatan sevgisinde birleşebileceğini savunur ve İslâm'ın "vatan sevgisi imândandır" anlayışını buna örnek gösterir. Halide Edip, bu prensibin Hinduizm'de de söz konusu olduğunu ve Hindistan'daki herkesin bu esasta birleşmeleri gerektiğini belirtir. Konuşmasında, Mahatma Gandi'nin Hindistan için yaptıklarına da değinen yazar, onun gayretlerini, 13. yüzyıl Anadolu'sundaki Ahilerin faaliyetlerine benzetir. Mahatma Gandi'nin bütün Müslümanlar tarafından desteklenmesinin önemini dile getiren Halide Edip, daha da ileriye giderek, onu "yeni ideal Müslüman" olarak tanıtır ve sorunların çözümünde Doğu ile Batı'nın birlikte çalışmasının şart olduğunu ifade ederek konuşmasını bitirir.

Sonuç

12 Mart 1935'te Salı günü Bombay'a dönen Halide Edip, 14 Mart 1935'te İstanbul'a hareket eden bir gemiyle Hindistan'dan ayrılmıştır. Ancak Hindistanlı dostlarını asla unutmamış ve onlarla çeşitli konularda mektuplaşarak fikir alışverişlerinde bulunmuştur (Enginün 2000: 556-591).

Halide Edip, hangi gayeyle bu konferanslar dizisi için Hindistan'a gelmiş olursa olsun, neticede Osmanlı Devleti'nin çok kısa bir zamanda topraklarının büyük bölümünü kaybetmesiyle sonuçlanan süreçte yaşanan acı tecrübeleri, siyasî hata ve yanlışlıkları Hindistan'daki Müslüman dostlarıyla paylaşmak ve benzer bir siyasî kadere sahip bu büyük coğrafyada zıtlıkların uyum içerisinde, bir arada yaşayabilmesinin önemini anlatmak gibi önemli bir görev üstlenmiştir. Konferanslarında, Pan-İslamizm ve Pan-Turanizm gibi farklı fikir cereyanlarının Osmanlı Devleti'ni kurtarmaya yetmediğini ifade eden yazar, Hindistan'daki farklı ırk, dil ve dinlere mensup insanların bir arada yaşamlarının zarureti üzerinde durarak bölünme ve parçalanmanın vahim sonuçlar doğuracağını belirtir. Bu ikazlar ve temenniler, Hindistan'daki farklı anlayışlara sahip Müslümanlar üzerinde ne kadar etkili olabilir? Halide Edip'in Hindistan'ı ziyaretinden 12 yıl sonra geniş bir Müslüman nüfus Pakistan devleti bünyesinde yaşamaya karar verdi ve Hindistan'dan ayrıldı. Bir süre sonra West Bengal'deki Pakistan toprakları da Bengladeş adıyla bağımsız bir ülke olarak tarih sahnesine çıktı. Ama aradan geçen 52 senede hâlâ Hindistan'da yaşamaya karar vermiş iki yüz bin civarında Müslüman nüfus bulunmaktadır. Gerek Halide Edip'in gerekse onun Hindistan'daki Müslümanlar üzerinde etkili konuşmalar yapmasını sağlayan Dr. Ansari ve arkadaşlarının önemli bir Müslüman kitlenin Hindistan'da yaşamayı tercih etmelerinde önemli rol oynadıklarına şüphe yoktur. Orada kalarak varlık mücadelesi verme ve Hindistan'ın bütünlüğünde, Müslüman azınlık olarak yaşamayı tercih etme düşüncesinin yayılmasında, Halide Edip'in sadece Hindistan'daki dostları tarafından Hindistan'a davet edilmesi dışında, şimdilik başka bir bilginiz bulunmamaktadır. İngiliz politikalarına paralel olan bu anlayışın Müslümanlar arasında yayılmasında, elbette ki İngiliz hükümetinin de yararına olan yönler bulunmaktaydı. Esasen bir yabancıнын siyasî karışıklıkların yaşandığı bir zamanda, herhangi bir engelle karşılaşmadan toplam 63 gün boyunca Hindistan'da dolaşması ve burada seri konferanslar vermesi, ancak İngiliz makamlarının onayı ile mümkün olabilecek bir durumdur.

Halide Edip'in açıkça Gandhi'nin Hindistan Kongre Partisi'nin (Indian National Congress) ülkede yürüttüğü "tek Hindistan" politikasını desteklemesi ve Mahatma Gandhi'yi Müslümanlar için de ideal bir lider olarak ön plana çıkarması, bu ziyaretin oldukça önemli bir strateji çerçevesinde planlanmış olduğunu da düşündürmektedir. O'nun "geleceğin anahtarının mensup olunan milletin nasıl bir maddî ve manevî harmandan oluştuğunu bilmek" (Adıvar 1935: 300) anlayışında gizli olduğunu belirtmesi, Hindistan'da farklı dil,

din ve ırkların, ancak ortak kültür ve ortak vatan ideali etrafında toplanabilecekleri tezini de doğrulamaktadır.

Açıklamalar

¹ Eserin Urduca tercümesi: Adivar, Halide Edip (1935), Turki min Maşrik aur Mağrib ki Kaşmakaş / Halide Edip Adivar. Çeviren: Abib Huseyn.- Delhi : Maktab-e Camiah-e Milliyah-e İslamiyah. Bu eserde yer alan konferans metinlerin kısmi Türkçe tercümeleri, 1938'de Tan Gazetesi'nde ve tamamı da 1940 yılında Yeni Sabah Gazetesi'nde yayınlanmıştır.

Kaynaklar

- Adivar, Halide Edip (1935). *Conflict of East and West in Turkey*. Delhi. Jamia Millia.
- (1955). *Türkiyede Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri*. İstanbul. Yy.
- (2002). *Inside India*. New Delhi: Oxford University Press.
- Ahmad, Aziz (1999). *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*. Oxford, London: Oxford University Press.
- Aziz, Khursheed Kamal (1967). *The Making Of Pakistan, A Study in Nationalism*. London: Chatto and Windus.
- (1987). *A History of The Idea of Pakistan*. V.1-2. Lahor: Vanguard Boks Ltd.
- Bayur, Y. Hikmet (1987). *Hindistan Tarihi*. C. III. Ankara: TTK Yay.
- Bilkan, Ali Fuat (2005). “Halide Edip Adivar’ın “Inside India” Adlı Eseri ve Hindistan Ziyareti”. *Bilgi* 33: 119-136.
- Durakbaşı, Ayşe (2007). *Halide Edip, Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yay.
- Düzgün, Şaban Ali (1997). *Seyyid Ahmed Han ve Entellektel Modernizmi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Enginün, İnci (2000). *Araştırmalar ve Belgeler*. İstanbul: Dergâh Yay.
- (2007). *Halide Edip Adivarın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Nehru, Jawaharlal (1995). *The Discovery of India*. New Delhi: Oxford University Press.
- Sadiq, Muhammed (1989). *The Turkish Revolution and the Indian Freedom Movement*. New Delhi: Macmillan.
- Mushirul Hasan (2001). *Nationalism and Communal Politics in India 1885-1930*. New Delhi: Yy.
- Özenç, Nuray (2006). “Cinnah’ın Hindistan Birliğine Olan İnancını Kaybedişi”. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 16: 225-236.
- Yorulmaz, Osman Bülent (1988). *Halide Edipin Hindistan Hayatı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- (1988). “Hint Basınında Halide Edip Adivar”. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 4: 179-182.

The Conferences of Halide Edip Adivar in India

Ali Fuat Bilkan*

Abstract: In 1935 Halide Edip Adivar (1884-1964) was invited to India to give a series of conferences. In “Inside India” she describes her impressions of her visit to India. Furthermore, her talks in these conferences were published in 1935 under the title, “Conflict of East and West in Turkey”. This work includes sections similar to another book by Halide Edip Adivar, namely “The Influences of East, West and America in Turkey”, which was written in 1955. Discussing “Conflict of East and West in Turkey” together with the reasons of Adivar’s invitation to India is significant for understanding the different political views of Halide Edip Adivar at different periods.

Key Words: Halide Edip, India, east, west, conference.

* Prof. Dr., TOBB University of Economics and Technology / ANKARA
afuat@etu.edu.tr

Конференции Халиде Эдип Адывара в Индии

Али Фуат Билькан*

Аннотация: В 1935 году Халиде Эдип Адывар (1884-1964) был приглашен в Индию с целью проведения серии конференций. Свои впечатления от этой поездки автор описывает в своей работе «В Индии», материалы же конференции опубликованы в 1935 году в книге «Конфликт Востока и Запада в Турции» на английском языке. Выяснение причин приглашения в Индию и характера его данной работы, содержащей похожие с опубликованной в 1955 году работой «Влияние Востока, Запада и Америки в Турции» разделы, имеет важное значение с точки зрения понимания его политических взглядов в различные периоды.

Ключевые Слова: Халиде Эдип, Индия, Восток, Запад, конференция.

* Профессор доктор, ТОББ университет экономики и технологии / АНКАРА
afuat@etu.edu.tr